

Fylkesmannen i
Hordaland

Innsatte i Bergen fengsel:
**Delrapport 2: Lesevaner, leseerfaringer og
leseferdigheter**

**Arve E. Asbjørnsen
Lise Ø. Jones
Terje Manger**

Forskergruppen REAG,
Research on Education for At-risk Groups

Det psykologiske fakultet
Universitetet i Bergen

2007

Fylkesmannen i Hordaland
Kopiering er ikkje tillate utan avtale med den som har opphavsretten

ISBN 978-82-92828-03-8

Trykk: Kalleklev Trykkeri A/S, Bergen

Føreord

Rapporten som no ligg føre, *Innsatte i Bergen fengsel: Delrapport 2: Lesevaner, leseerfaringer og leseferdigheter*, er ei kartlegging av lesevanar og lesedugleikar blant innsette i Bergen fengsel. Det er den andre i ein serie av tre rapportar om lesevanar blant innsette i Bergen fengsel.

Undersøkinga er gjennomført av professor Arve E. Asbjørnsen, Institutt for biologisk og medisinsk psykologi, Universitetet i Bergen, professor Terje Manger, Institutt for samfunnspsykologi, Universitetet i Bergen og doktorgradsstipendiat Lise Ø. Jones, Institutt for biologisk og medisinsk psykologi, Universitetet i Bergen, etter oppdrag frå Fylkesmannen i Hordaland. Denne rapporten er ei oppfølging av St.meld.nr.27 (2004-2005) *Om opplæringa innanfor kriminalomsorgen "Enda en vår"*.

Det går fram av rapporten at deltakarane les meir i fengsel enn når dei er ute i det frie liv. Ein grunn til dette kan vera at innsette som har god tilgang til litteratur og som les ofte i det frie liv, held fram med dette under soning, og nyttar seg av litteratur oftare enn det dei elles ville ha gjort. Forskarane meiner auka leseomfang vil vera gunstig for utvikling av lesedugleikane, og at det er eit potensiale for auka leseaktivitet blant innsette. Rapporten viser også at det er om lag tre av fire som oppgir at dei sjeldan eller aldri les meir enn avisa. Tiltak i denne samanhengen vil ha størst effekt om ein kan stimulera til auka lesing hos innsette som i utgangspunktet har ein låg lesefrekvens.

Fylkesmannen i Hordaland oppmodar utdanningsstyresmaktene, kriminalomsorga, dei ulike etatane og andre interesserte til å drøfte resultata og vurderingane som er presenterte i denne rapporten.

Fylkesmannen i Hordaland rettar takk til Åsane vidaregåande skole og Bergen fengsel som administrerte undersøkinga, og til alle innsette som svara på spørjeskjemaet. Vidare rettar Fylkesmannen i Hordaland takk til Arve Asbjørnsen, Terje Manger, Lise Ø. Jones og deira medarbeidarar for godt utført arbeid.

Bergen, oktober 2007

Kjellbjørg Lunde
utdanningsdirektør

Innhold

1	Forord fra forfatterne.....	3
2	Sammendrag.....	4
3	Innledning.....	5
3.1	Leseerfaring og leseferdigheter.....	6
3.2	Lesevaner og lesevaner.....	7
3.3	Lesevaner og generelle leseferdighetsmål.....	8
4	Metode.....	8
4.1	Deltagere.....	8
4.2	Rekruttering og testprosedyre.....	10
4.3	Etisk godkjenning.....	10
4.4	Måleinstrumenter.....	10
4.5	Mål på leseferdigheter.....	11
4.6	Mål på leseerfaringer.....	11
4.7	Statistiske analyser.....	12
5	Resultater.....	13
5.1	Bibliotekbruk og leseferdigheter.....	15
5.2	Bøker i umiddelbar nærhet.....	15
5.3	Utdanning, lesevaner og leseferdigheter.....	16
6	Diskusjon.....	19
7	Referanser.....	22

1 Forord fra forfatterne

Undersøkelsen som rapporten bygger på er gjennomført av forskergruppen *REAG – Research on Education for At-risk groups* ved Avdeling for biologisk og medisinsk psykologi og Avdeling for samfunnspsykologi ved Universitetet i Bergen, på oppdrag fra Fylkesmannen i Hordaland, Utdanningsavdelingen. Oppdraget er utført i samarbeid med Eikeland forskning og undervisning.

Høsten 2006 gikk det ut en forespørsel til innsatte i Bergen fengsel om å delta i en kartlegging av lesevaner og leseferdigheter blant de innsatte. Nittifire innsatte gav positiv tilbakemelding om at de ønsket å delta, og dette er den første rapporten hvor resultatene fra leseundersøkelsen blir systematisk gjennomgått. Datainnsamlingen ble gjennomført i løpet av september og oktober 2006. Logoped Eldbjørg T. Lyssand som er tilsatt ved Statped Vest deltok i datainnsamlingen, Therese Rasmussen og Ingunn Forland, begge studenter ved Institutt for biologisk og medisinsk psykologi på dette tidspunktet, deltok også i datainnsamlingen, men som et ledd i sine mastergradsstudier i logopedi. Vi takker seniorrådgiver Torfinn Langelid ved Utdanningsavdelingen hos Fylkesmannen i Hordaland for god hjelp ved tilretteleggingen for gjennomføringen av studien. Også en stor takk til Alfhild Taraldsen og resten av personalet ved fengselsundervisningen i Bergen fengsel for en stor innsats ved forberedelsene og gjennomføring av datainnsamlingen i prosjektet. Prosjektgjennomføringen har bydd på store administrative og praktiske utfordringer som vi vanskelig kan se at vi hadde vært i stand til å løse uten god hjelp fra lærerstaben i fengselsundervisningen. Også en takk til ledelsen og ansatte ved Bergen fengsel som har stilt velvillig opp ved behov, og sørget for at dette prosjektet ble muliggjort. Ikke minst en stor takk til innsatte som velvillig og med stor innsats har stilt opp i undersøkelsen.

Vi vil også takke professor Solveig A. H. Lyster ved Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo, for velvillig å ha stilt måleinstrumenter til disposisjon og hjulpet oss til å forstå resultatene fra undersøkelsen. Resultatene som presenteres er forfatternes ansvar, og de er også ansvarlig for eventuelle feil i rapporteringen.

Bergen 18. juli 2007

Arve E. Asbjørnsen

Lise Ø. Jones

Terje Manger

2 Sammendrag

Denne rapporten presenterer resultater fra undersøkelsen ”Lesevaner og leseferdigheter blant innsatte”, som ble gjennomført i Bergen fengsel høsten 2006. Resultatene som legges fram er hentet fra den delen av spørreskjemaundersøkelsen som omhandler lesevaner og leseferdigheter. De selvrapporterte vurderingene blir holdt sammen med resultatene som fremkommer i en mer objektiv screeningsundersøkelse, som ble foretatt i sammenheng med spørreskjemaundersøkelsen.

I alt deltok 93 innsatte i undersøkelsen, og 63 av dem gjennomførte både spørreskjemaundersøkelsen og leseprøvene. Dette medfører at antallet deltagere som ligger til grunn for de ulike analysene og fremstillingen vil variere noe.

I undersøkelsen fremkommer det at deltagerne leser hyppigere under soning enn i frihet, og det gjelder flere typer tekster. Tre av fire oppgir at de leser daglig under soning, fortrinnsvis aviser. Dette er en noe høyere andel enn de som oppgir daglig lesing i frihet. Omlag en av fire oppgir å lese mer omfattende tekster (romaner) på ukentlig basis under soning, mot en av ni i frihet. Biblioteket er hyppig besøkt, og ni av ti oppgir å ha benyttet biblioteket jevnlig. Halvparten av deltagerne har lånt bøker på biblioteket de siste fire ukene, og gjennomsnittlig oppgir de som har lånt bøker å ha lånt 3,8 bøker i løpet av den perioden. Tilsvarende oppgir også noe over halvparten at de har bøker tilgjengelig under soning, og det er høyt samsvar mellom hvem som oppgir at de har bøker tilgjengelig under soning og hvem som har størst tilgang til bøker i frihet. Leseferdigheter i form av fonologisk avkoding er til en viss grad relatert til hvor mange bøker som lånes på biblioteket.

3 Innledning

Denne rapporten omhandler sammenhengen mellom leseerfaringer, lesevaner og leseferdigheter, slik det framkommer i en undersøkelse blant innsatte i Bergen fengsel høsten 2006. Resultatene som rapporteres her er hentet fra pilotundersøkelsen som ble gjennomført i forkant av en landsdekkende undersøkelse som er planlagt gjennomført høsten 2007. Studien er gjennomført i samarbeid med Fylkesmannen i Hordaland, som en direkte oppfølging av Stortingsmelding nr 27, 2004-2005: Om opplæringen innenfor kriminalomsorgen ”Enda en vår” (Utdannings- og forskningsdepartementet, 2004-2005). Utvalget av deltagere utgjør et bekvemmelighetsutvalg. En henvendelse gikk til alle innsatte i Bergen fengsel som en antok hadde gode nok ferdigheter i norsk språk til at gjennomføringen av en spørreskjemaundersøkelse og en leseprøve på norsk var meningsfull. Dermed ble undersøkelsen først og fremst rettet mot norskspråklige innsatte. Vi fikk god assistanse til rekruttering av deltagere fra ansatte i fengselsundervisningen. Det er en risiko for at rekrutteringsprosedyren medførte en dreining i retning av deltagere som er involvert i undervisningsprogrammer under soning, sammenlignet med hva som er vanlig blant innsatte generelt. Det er også en viss risiko for at undersøkelsens tema (lesevaner og leseferdigheter) har appellert til innsatte som bekymret seg for egne leseferdigheter, slik at utvalget også er forkjøvet i retning av svake lesere. Videre er det en mulighet for at de svakeste leserne ikke valgte å delta som følge av at undersøkelsen var basert på skriftlig informert samtykke og en spørreskjemaundersøkelse, i tillegg til leseprøven. Resultatene fra undersøkelsen må derfor tolkes med forsiktighet. Tolkning av resultatene tilbake til alle innsatte kan gjøres om vi har et representativt utvalg, og hvor vi vet at alle innsatte hadde like stor sannsynlighet for å bli med i undersøkelsen. Ved frivillig deltagelse vil den enkelte ha sine grunner til å si ja eller nei til invitasjonen om å delta, i undersøkelsen, og av forskningsetiske grunner kan vi ikke kartlegge de som velger å ikke delta. Vi har derfor ikke den nødvendige informasjonen om hvor godt utvalget representerer alle innsatte. Vi kan derfor ikke generalisere resultatene til mer allmenngyldige konklusjoner.

Både i norske og i internasjonale studier er det dokumentert at leseferdighetene er svakere i utvalg av innsatte sammenlignet med befolkningen for øvrig, og normalt vil en finne at 70-80 % av innsatte har nedsatte leseferdigheter. Det fremkommer imidlertid i studier fra Sverige, at mangelfullt utviklede leseferdigheter blant innsatte først og fremst kan forklares på grunnlag av mangelfull leseopplæring, mangelfull skriftspråkstimulering og mangelfull leseerfaring.

Forekomsten av dysleksi, definert som en lesevanske som kan forklares ved nedsatte fonologiske ferdigheter, ble ikke funnet å være vesentlig annerledes enn i befolkningen for øvrig (Samuelsson, Gustavsson, Herkner, & Lundberg, 2000; Samuelsson, Herkner, & Lundberg, 2003; Samuelsson & Lundberg, 2003).

Anslag over forekomsten av dysleksi blant innsatte varierer sterkt i ulike studier. I en studie blant innsatte fra Texas, USA, brukte Moody og kollegaer avkoding av enkeltord ("word attack skills") som mål på dysleksi, og konkluderte med at om lag halvparten av deltagerne hadde dysleksi (Moody et al., 2000). Samuelsson og kolleger la til grunn en mer omfattende definisjon av dysleksi, som blant annet indikerte spesifikke fonologiske vansker, og fant at forekomsten av dysleksi blant deltagerne var om lag 12 %, sammenlignbart med hva som ellers er beskrevet i befolkningen i Sverige (Samuelsson et al., 2000). Kirk og Reid undersøkte leseferdighetene blant et utvalg av ungdomskriminelle i Skottland, og fant dysleksi blant om lag halvparten av deltagerne (Kirk & Reid, 2001). Snowling og kolleger fant også fonologiske vansker blant om lag halvparten av et utvalg unge lovbyrtere. Når det ble kontrollert for betydningen av generelle språklige og ikke-språklige evner sank andelen som ble klassifisert med dysleksi til åtte prosent (Snowling, Adams, Bowyer-Crane, & Tobin, 2000).

I en tidligere rapport basert på det samme datagrunnlaget som vi bygger denne rapporten på, la vi fram resultatene fra spørreskjema og leseprøver. Resultatene viser at deltagerne fra Bergen fengsel i gjennomsnitt viste en lesehastighet og leseforståelse som er på nivå med hva som er forventet blant elever mot slutten av grunnskolen, men med svakere prestasjoner enn forventet på oppgaver som utfordrer lesetekniske ferdigheter. Forekomsten av spesifikke vansker med oppgaver som mer direkte er rettet mot fonologiske ferdigheter og ordgjenkjenning er vesentlig svakere enn det en ville forvente å finne i en sammenlignbar aldersgruppe. Om lag halvparten av deltagerne viste vansker med fonologisk bearbeiding, men bare to prosent av deltagerne viste en *spesifikk* fonologisk vanske (Asbjørnsen, Manger, & Jones, 2007).

3.1 Leseerfaring og leseferdigheter

Leseerfaring er forventet å ha betydning for leseferdigheter. Innsatte i norske fengsler låner i gjennomsnitt nær 90 bøker hver i året i fengslenes biblioteker (ABM-utvikling, 2005).

Gjennomsnittsnordmannen nøyer seg med 5,4 bøker. Cecilie Høigård sier til VG 24.06.07 at biblioteket og bøkene blir ansett å være tidsfordriv og flukt fra følelsen av tunghet og meningsløshet. I samme oppslag kommenterer Sissel Rødland at biblioteket kan gjøre bot for skade som fengselsoppholdet gir gjennom å bidra med felles referanserammer med folk utenfor murene. Høigård viser også til at biblioteket er det viktigste som finnes i dagens fengsel. Bøker kan gi de innsatte nye tanker, mange sliter psykisk på grunn av isolasjonen og frihetsberøvelse, sier fengselspresten i Ringerike fengsel, Jens Ivar Aasen (Nordby, 2007). Dette kan gi grunnlag for å anta at innsatte leser mer enn den norske befolkningen for øvrig, og at biblioteket og litteraturbruk blir en sentral del av den innsattes hverdag. Den foreliggende undersøkelsen gir ikke grunnlag for å trekke sammenligninger med den øvrige befolkningen i Norge, men det er grunnlag for å drøfte om de tallene som fremkommer i denne avisreportasjen samsvarer med de innsattes egenrapportering av bibliotekbruk.

I enkelte studier er det funnet at leseferdigheter blant innsatte er relatert til leseundervisning og leseerfaringer, og ikke primært til forekomst av dysleksi. Samuelsson og kolleger (Samuelsson et al., 2003; Samuelsson & Lundberg, 2003) fant at blant innsatte i Sverige kan nedsatte leseferdigheter i hovedsak tilbakeføres til mangelfull leseopplæring og andre erfaringsbaserte forhold i hjemmet og i skolen. Tidligere lesebetingelser forklarte variansen i leseferdighetene. Forekomst av litteratur i barndomshjemmet blir ansett å være en god prediktor (forhold som kan forutsi, eller predikere) for utvikling av leseferdigheter. En sannsynlig mekanisme bak dette er at foreldre med en boksamling trolig setter pris på å lese, og overfører positive holdninger til lesing til sine barn. I tillegg vil bruk av litteratur sannsynligvis ha mindre sammenheng med lesevaner blant foreldrene, og derved redusert sannsynlighet for forekomst av konstitusjonelt betingete lesevaner i neste generasjon (fordi det her er en betydelig arvelig komponent).

3.2 Lesevaner og lesevaner

3.2.1 Indikatorer på lesevaner

Lesevaner er i hovedsak registrert gjennom selvrappotering av leseaktiviteter. For å kartlegge lesevaner ble det benyttet spørsmål om hvor hyppig litteratur innenfor kategoriene aviser, ukeblader, fagblader, romaner og fagbøker blir benyttet. De innsatte svarte på hvor ofte denne litteraturen blir benyttet under soning og i frihet. I tillegg ble det benyttet spørsmål om

hyppighet av bibliotekbruk, hvor mange bøker som er lånt på biblioteket de siste fire ukene og hvor mange bøker deltageren har under soning og i frihet. Avslutningsvis ble det benyttet en liste over navn som forekommer i massemedia, hvor deltagerne hadde som oppgave å identifisere navn på skjønnlitterære forfattere. Listen besto av i alt 30 navn, hvorav halvparten var navn på personer som har utgitt skjønnlitterære verker, og halvparten var norske forfattere. Det var omtrent lik fordeling på kvinnelige og mannlige forfattere.

3.3 Lesevaner og generelle leseferdighetsmål

Mål på lesevaner blir holdt sammen med mål på leseferdigheter, og det er forventet at det er en sammenheng mellom leseferdigheter og lesevaner, i den forstand at høyere forekomst av lesing vil henge sammen med bedre leseferdigheter. Det kan dermed være lett å trekke en konklusjon om at hyppig lesing fører til bedre leseferdigheter. Imidlertid er dette en korrelasjonsstudie, som ikke gir grunnlag for å avgjøre hva som er årsaksfaktoren og hva som er effekten, og slike tolkninger må derfor brukes med stor grad av forsiktighet.

4 Metode

4.1 Deltagere

Undersøkelsen av lesevaner og leseferdigheter ble presentert som en todelt undersøkelse. Det ble i denne omgang gjennomført en spørreskjemaundersøkelse og en undersøkelse av leseferdigheter, ved hjelp av en leseprøve normert for voksne. I tillegg ble en diagnostisk prøve gjennomført våren 2007. Nittitre innsatte fylte ut spørreskjemaet og 71 gjennomførte leseundersøkelsen. Totalt 63 av de innsatte deltok i begge delene av undersøkelsen, og av disse var fem kvinner. Førtito av deltagerne oppgav at de var domfelt, og de oppgav også domsgrunnlaget. Anslagsvis 200 av de innsatte i Bergen fengsel ble forventet å være potensielle deltagere i undersøkelsen. Til tross for at fem kvinner utgjør en stor del av de kvinnelige innsatte i Bergen fengsel, er antallet for lavt til at det vil være meningsfullt å gjøre separate analyser av kvinners prestasjoner. Imidlertid vil kvinnelige deltagere bli omtalt spesielt der hvor det er relevant. Utvalget som deltok i spørreskjemaundersøkelsen utgjør 46,5 % av utvalgsgrunnlaget, og andelen som gjennomførte både spørreundersøkelsen og leseundersøkelsen utgjør 31,5 % av de potensielle deltagerne. Gjennomsnittsalderen blant

deltagerne var 32,8 år (median 32, $sd^1 = 9,55$). De kvinnelige deltagere hadde en noe høyere gjennomsnittsalder (35,6 år) og spredningen i alder var noe større ($sd = 12,99$).

4.1.1 Fengslingsgrunnlag og dom

Nær to tredeler av deltagerne oppgav at de satt på dom, mens en av fire satt i varetekt. En liten gruppe (2,2 %) oppgav sikring/forvaring og resten hadde ikke oppgitt hvorfor de var i fengsel. Av de domfelte oppgav om lag en av ti (12,9 %) seksuelle overgrep, nær en tredel (28,0 %) vold, en av fire (25,8 %) narkotikarelaterte forhold og nær en av ti (7,5 %) vinningskriminalitet som hovedforhold de var domfelt for. Nær en av ti (9,7 %) oppgav at de var domfelt, men ikke hva de var dømt for. Andelen som oppgav sikring/forvaring var så liten at det ikke gir mening å behandle disse separat. Av deltagerne oppgav én person (1,1 %) straff på 1-3 måneder, 11,8 % 3-12 måneder, halvparten (49,5 %) 1-5 år og 16,1 % mer enn 5 år. Resten av deltagerne satt i varetekt eller oppgav ikke varighet av dom. Siden prosjektet samlet sett strekker seg over tid, var det nødvendig i første rekke å rekruttere deltagere med dommer som strekker seg ut over prosjektperioden. Andelen deltagere med kortere straffer vil derfor ikke reflektere hva som er typisk sammensetning blant innsatte i Bergen fengsel.

4.1.2 Utdanning

7,5 % av deltagerne oppgav at de ikke hadde fullført noen utdanning og 22,6 % av deltagerne oppgav at de bare hadde fullført grunnskoleopplæringen. Dette er noe lavere enn landsgjennomsnittet (Eikeland, Manger & Diseth, 2006). I videregående opplæring hadde 11,8 % fullført grunnkurs, 12,9 % VKI og 5,4 % VKII. Samlet oppga 65,6 % av deltagerne at de har fullført minst ett år utdanning ut over ungdomsskolen og 7,5 % har høyere utdanning (enkeltfag eller fullført grad ved universitet eller høyskole).

På spørsmål om deltagelse i utdanningsprogram i fengselet oppgav nær tre fjerdedeler (63,4 %) at de deltar i utdanningsprogram, flertallet oppgir at de deltar i opplæringstilbudet innen fengselsundervisningen, halvparten av dem (32,3 % av alle deltagerne i studien). oppgir at de deltar i opplæring innenfor videregående opplæring Dette er om lag dobbelt så høy andel som forventet ut fra landsundersøkelsene som ble gjennomført i 2006 (Eikeland, Manger, & Diseth, 2006).

¹ Standardavviket, sd , er et mål som benyttes for å beskrive omfanget av en måling, og gir en pekepinn om hvor store variasjoner vi kan forvente om undersøkelsen blir gjentatt.

4.2 Rekruttering og testprosedyre

Det ble foretatt en henvendelse gjennom ansatte ved Åsane videregående skole til alle innsatte ved Bergen fengsel i september 2006. For å kunne inkluderes i utvalget måtte de innsatte beherske norsk språk tilstrekkelig til at det ble meningsfullt å gjennomføre en undersøkelse av leseferdigheter på norsk, med norsk testmateriale. Anslagsvis ville dette utgjøre 200 innsatte. Alle potensielle deltagere ble først uformelt forespurt muntlig. De ble presentert for skriftlig informasjon og signerte samtidig erklæringen om samtykke til frivillig deltagelse i undersøkelsen. Deltagerne ble samlet gruppevis for utfylling av spørreskjema om lesevaner og forutsetninger for lesing. Første delen av leseundersøkelsen ble gjennomført samme dag eller i løpet av kort tid etter spørreskjemaet var utfyllt.

4.3 Etisk godkjenning

Undersøkelsen var på forhånd godkjent av Regional komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk, Vest-Norge (REK Vest). Personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), godkjente prosedyrene for datainnsamling og lagring av data.

4.4 Måleinstrumenter

Spørreskjemaet som ble benyttet fokuserte på demografiske opplysninger (alder, yrkeserfaring, utdanningshistorie og domfellelse), egenrapportering av leseferdigheter og lesevaner og eventuell tidligere utredning av lese-, skrive- og regnevansker.

Høyeste nivå av fullført utdanning ble kodet som en tredelt skala: Grunnskoleutdanning (nivå 1), treårig videregående opplæring (nivå 2) og avsluttet enkeltfag eller grad i høyere utdanning (nivå 3). Dersom grunnskolen eller tilsvarende ble oppgitt som ikke avsluttet, ble det gitt skåren 0. Dersom ingen utdanning var oppgitt, ble det registrert som manglende data.

I tillegg inngikk måleinstrumenter for å kartlegge tidlige tegn på hyperkinetisk syndrom eller ADHD (WURS, Ward, Wender, & Reimherr, 1993), i norsk oversettelse ved Rasmussen, Almvik og Levander (2001), opplevelsen av kontroll med situasjonen i fengselet (Prison

Control Scale, PCS, Pugh, 1994), og mestringsforventninger ('self efficacy', Bandura, 2001) for lesing, skriving og regning (Shell, Colvin, & Bruning, 1995). Skalaene måler mestringsforventning for oppgave og prestasjon, i tillegg til opplevd betydning av ferdigheten, og om prestasjonen oppleves som forklart av personlige egenskaper eller ytre, miljømessige forhold. Skalaene er ikke rapportert benyttet i norske utvalg tidligere. *Subjektive helseplager* (Subjective Health Complaints, SHC, Eriksen, Ihlebæk, & Ursin, 1999) beskriver opplevelse av å ikke være frisk, og er funnet å øke med stress og manglende mestring. Skalaen er tatt med for å se hvilke implikasjoner andre variabler har for opplevelsen av å være frisk.

Resultatene fra leseprøvene og selvrapportering av leseferdigheter og lesevaner er presentert i en tidligere rapport (Asbjørnsen et al., 2007). Resultatene fra undersøkelsene om oppmerksomhetsforstyrrelser, kontrollplassering, mestringsforventninger, subjektive helseplager og deler av data fra spørreskjemaet vil bli omtalt i egne rapporter.

4.5 Mål på leseferdigheter

Leseprøven som ble benyttet bygger på Lese- og skriveprøve for høyskole og universitetsstudenter (Strømsø, Hagtvet, Lyster, & Rygvold, 1997) og består av prøver på lesehastighet (stillelesning), leseforståelse, ordgjenkjenning, fonologisk analyse og korrekturlesing. Stillelesingsprøven i Strømsø m.fl. sitt batteri ble byttet ut med Handals leseprøve for 7. klasse (Handal, 1964), tilsvarende 8.klasse i dag. Alle prøvene er standardisert for et utvalg som har avsluttet den grunnleggende leseopplæringen, og det foreligger derfor normativt materiale for sammenligninger opp mot forventede prestasjoner. For en gjennomgang av mål på leseferdigheter henviser vi til tidligere rapport (Asbjørnsen et al., 2007)

4.6 Mål på leseerfaringer

Spørreskjemaet inneholdt en rekke spørsmål for egenrapportering av leseferdigheter og lesevaner, og eventuell tidligere utredning av lese-, skrive- og regnevansker.

Lesevaner og leseerfaring ble registrert gjennom hva som er favorittlitteratur, hvor ofte deltagerne oppgav lesing av ulike former for tekster, som aviser, ukeblad, fagblader romaner

og fagbøker i fengsel og i frihet. I tillegg ble det stilt spørsmål om hvor ofte de innsatte brukte biblioteket under soning og i frihet, hvor mange bøker de hadde lånt på biblioteket i løpet av de fire siste ukene, og hvor mange bøker de har tilgang til under soning og i frihet, samt om de hadde kjennskap til et utvalg forfattere.

4.7 Statistiske analyser

Deskriptiv statistikk beskriver statistiske egenskaper ved de ulike målene som er benyttet, i første rekke i form av gjennomsnitt og mål på spredning. Standardavviket, sd , er et slikt spredningsmål, dvs. et mål på hvor stor variasjonen er hvilke svar som er gitt på et spørsmål. I statistiske termer er standardavviket kvadratroten av summen av de kvadrerte avvikene fra gjennomsnittet for alle enheters verdier, dividert på antall enheter. Standardavviket gir sammen med gjennomsnittet holdepunkter for hva som er vanlige svar, og som også kan forventes ved gjentatte undersøkelser.

Parvise sammenligninger er analysert ved hjelp av t -tester, som sammenligner gjennomsnittsskårer etter at det er kontrollert for hvor mye skårene sprer seg rundt gjennomsnittet for hvert av gjennomsnittene som sammenlignes. T -testen gir en tallfesting av hvor stor sannsynligheten er for at gjennomsnittene er virkelig forskjellige fra en annen, eller om forskjellene mer må sees som et uttrykk for en tilfeldig variasjon, og derfor ikke kan tillegges vekt. Dette kommer til uttrykk gjennom at sannsynligheten (probabiliteten, p -verdien) må være mindre enn fem prosent for at resultatet av sammenligningen kan skyldes tilfeldige variasjoner (grensen for å forkaste H_0 og beholde forskningshypotesen med akseptabel sannsynlighet). Resultatet kan da regnes som signifikant, og derfor vurderes som en reell forskjell.

For å undersøke sammenhenger mellom ulike mål er det i første rekke benyttet korrelasjonsanalyser av ulike slag. Korrelasjonskoeffisienter er mål på hvor sterk sammenhengene er, og disse kan også benyttes til å vurdere hvor mye av variansen som er delt mellom to mål, og hvor mye som er unik (eller kan være delt med andre mål). Teoretisk tolket blir dette også et mål på i hvilken grad de to variablene måler det samme fenomenet. Størrelsen på korrelasjonskoeffisienten sett i forhold til hvor mange observasjoner som ligger til grunn for korrelasjonsanalysen er avgjørende for hvor mye tillit vi har til at det er en reell og systematisk sammenheng mellom målingene, eller om vi bare har gjort en tilfeldig observasjon. Korrelasjonskoeffisienten kan variere mellom 1 og -1. Verdier nært $|1|$ er tegn på

sterke sammenhenger, nært |0| er svake sammenhenger. Negative verdier innebærer at de to skalaene som er benyttet for målingene registrerer fenomenet i motsatt retning, og er ikke et uttrykk for manglende samsvar.

Antallet svar på de ulike spørsmålene i undersøkelsen varierer en del, ettersom noen av deltagerne har valgt å ikke besvare alle spørsmålene. Nittitre av de forespurte deltok i spørreskjemaundersøkelsen. Av disse deltok 63 også i leseundersøkelsen. På utvalgte spørsmål kunne det være opp mot 25 prosent som hadde latt være å besvare enkeltspørsmål, se eksempelvis Tabell 3 og 4. Dette reduserer nødvendigvis påliteligheten av informasjonen som fremkommer og mulighetene til å trekke mer allmenngyldige slutninger. Det medfører også en økt sannsynlighet for at resultatene ikke er stabile, og en økt sannsynlighet for at dersom undersøkelsen blir gjentatt vil resultatene kunne bli annerledes.

5 Resultater

Det er tidligere vist til at de innsatte låner nær 90 bøker i året, mot 5,4 bøker som et snitt for befolkningen for øvrig (ABM-utvikling, 2005).

Tabell 1: Leseaktiviteter under soning blant deltagerne fordelt på ulike kategorier litteratur. Tabellen viser hvor mange prosent av deltagerne som har gitt de ulike svaralternativene (N = 93)

	Aviser	Ukeblader	Fagblader	Romaner	Fagbøker
Aldri	3,2	12,9	25,8	34,4	29,0
Sjeldnere	3,2	23,7	32,3	23,7	21,5
Minst en gang i uken	3,2	36,6	15,1	7,5	8,6
2-3 ganger ukentlig	14,0	9,7	5,4	12,9	12,9
Daglig	73,1	6,5	4,3	7,5	12,9
Ubesvart	3,2	10,8	17,2	14,0	15,1

Tabell 1 og 2 presenterer hvordan deltagerne oppgir bruk av ulike former for litteratur under soning og i frihet. Generelt sett rapporterer de innsatte en høyere forekomst av ulike leseaktiviteter under soning enn hva som er tilfellet i frihet eller utenfor fengselet. Nær tre av fire oppgir at de leser aviser daglig under soning, mens noe i overkant av annenhver innsatt oppgir at de leser aviser daglig i frihet. Tilsvarende ser vi også at litt mer enn en av fire innsatte oppgir å lese romaner jevnlig under soning, mens bare i overkant av hver tiende innsatte leser romaner jevnlig i frihet.

Likeledes leser om lag hver tredje deltager fagbøker jevnlig under soning, mens tilsvarende andel som oppgir at de leser fagbøker jevnlig i frihet er om lag en av fem. Dette kan sees i sammenheng med at en gruppe innsatte opplever større mulighet for å konsentrere seg om utdanning og kompetansebygging under soning. Samlet rapporterer deltagerne høyere bruk av lesestoff under soning enn i frihet, og en høyere andel oppgir at de aldri benytter lesestoff i frihet sammenlignet med hva som skjer under soning.

Tabell 2: Leseaktiviteter i frihet blant deltagerne fordelt på ulike kategorier litteratur. Tabellen viser hvor mange prosent av deltagerne som har gitt de ulike svaralternativene (N = 93).

	Aviser	Ukeblader	Fagblader	Romaner	Fagbøker
Aldri	2,2	18,3	34,4	44,1	37,6
Sjeldnere	8,6	25,8	31,2	30,1	29,0
Minst en gang i uken	3,2	28,0	10,8	7,5	7,5
2-3 ganger ukentlig	23,7	18,3	5,4	4,3	5,4
Daglig	59,1	1,1	4,3	1,1	8,6
Ubesvart	3,2	8,6	14,0	12,9	11,8

Biblioteket i fengselet blir benyttet av en stor andel av de innsatte, og bare under en av ti oppgir at de aldri benytter biblioteket. Til sammenligning oppgir en av tre at de også benytter biblioteket i frihet. Nær halvparten av de innsatte benytter biblioteket hyppig (mer enn en gang per måned), og det er særlig denne gruppen som skaper forskjellen i bibliotekbruk mellom soning og frihet. Biblioteket blir derved en arena som må karakteriseres som hyppig besøkt under soning.

Det er imidlertid grunnlag for å undersøke nærmere hvilken funksjon biblioteket har under soning, siden nær tre av fire innsatte oppgir å bruke biblioteket under soning, mens nær halvparten av deltagerne oppgav at de ikke hadde lånt bøker på biblioteket de siste fire ukene. De resterende oppgav å ha lånt mellom en og 15 bøker, med et gjennomsnitt på 3,8 bøker (sd = 3,3; Median = Modus = 2). Dette gir et anslag på i overkant av 45 bøker over en tolv måneders periode, noe som fortsatt er et høyt overslag. Det er vesentlig under det som fremkommer i oppslaget i VG, men fortsatt langt over det som blir anslått å være gjennomsnittet for befolkningen for øvrig.

5.1 Bibliotekbruk og leseferdigheter

Hyppigheten av bibliotekbruk har en viss sammenheng med leseferdigheter, men dette er ikke entydige funn. De som oppgir at de benytter biblioteket noenlunde jevnlig har også noe høyere lesehastighet enn de som oppgir at de sjelden eller aldri benytter biblioteket ($t(58) = 2,7$; $p < 0,05$), og de har også bedre prestasjoner på prøvene på leseforståelse og fonologiske ferdigheter, selv om disse resultatene ikke er så klare som for lesehastigheten ($t(58) = 1,9$; $p = 0,06$). Deltagerne som oppgir at de har lånt bøker i løpet av de siste fire ukene skårer noe høyere på prøver på fonologiske ferdigheter enn innsatte som ikke har lånt bøker ($t_{(58)} = 2,1$, $p < 0,05$). Antallet bøker som oppgis lånt, korrelerer også signifikant med skåre på fonologiske ferdigheter (Spearman's rangorden korrelasjon = 0,36, $p < 0,05$). Analyse av andre mål på leseferdigheter medfører ingen forskjeller mellom de som oppgir å ha lånt bøker og de som ikke gjør det.

Tabell 3: Bibliotekbruk blant innsatte. Tabellen viser hvor mange prosent av deltagerne som har gitt de ulike svaralternativene (N = 93)

	Under soning	I frihet
Aldri	7,5	32,3
Sjelden	11,8	12,9
Omlag en gang per år	0	2,2
Noen ganger i året	11,8	12,9
Mer enn en gang per måned	48,4	14,0
Ubesvart	20,4	25,8

5.2 Bøker i umiddelbar nærhet

Hvor vanlig er det at innsatte har bøker i sin umiddelbare nærhet? Tabell 4 viser en oversikt over hvor mange bøker deltagerne oppgir å ha i hende under soning og i frihet. Av de 93 som deltok i undersøkelsen oppgav en av fem at de ikke hadde bøker under soning, mens en av fire ikke har bøker hjemme. Samlet oppgav vel seksti prosent at de hadde bøker under soning, sammenlignet med om lag femti prosent som oppgav at de hadde bøker i hende i frihet.

Om lag 15 prosent av deltagerne oppgir at de har relativt omfattende boksamlinger (mer enn 50 bøker). Det er i overveiende grad de samme deltagerne som rapporterer at de har tilgang til mange bøker under soning og i frihet ($r = 0,64$). Dette innebærer at bruk av bøker er et konsistent trekk blant deltagerne, og ikke noe som er typisk for situasjonen under soning eller i frihet, selv om flere oppgir at de leser hyppigere under soning.

Tabell 4: Antall bøker i hende blant innsatte. Tabellen viser hvor mange prosent av deltagerne som har gitt de ulike svaralternativene (N = 93).

	Under soning	Hjemme
Har ikke bøker	17,2	24,7
1-10	46,2	12,9
11-50	15,1	22,6
51-100	0	4,3
Mer enn 100	0	10,8
Ubesvart	21,5	24,7

5.3 Utdanning, lesevaner og leseferdigheter

Tabell 5 gir en oversikt over korrelasjonskoeffisientene som fremkommer ved analyse av sammenhengen mellom antallet bøker deltagerne oppgir å ha under soning og i frihet og skårene de oppnådde på leseprøvene. Vi ser at det er et høy samsvar mellom hvor mange bøker deltagerne oppgir å ha under soning og i frihet, men det fremkommer også av Tabell 4 at antallet bøker som oppgis er høyere i frihet enn under soning.

Tabell 5 Oversikt over sammenhengen mellom antall bøker som er i hende og grunnleggende leseferdigheter (N=63)

	1	2	3	4	5	6	7	8
1 Bøker under soning	1,00	0,64	0,25	0,36	0,42	0,21	0,31	0,19
2 Bøker i frihet		1,00	0,29	0,32	0,28	0,29	0,29	0,24
3 Ordkjedetest			1,00	0,64	0,45	0,66	0,50	0,67
4 Nonsensord lesing				1,00	0,50	0,63	0,35	0,73
5 Leseforståelse					1,00	0,61	0,57	0,52
6 Rettskriving						1,00	0,39	0,76
7 Lesehastighet							1,00	0,51
8 Korrekturlesing								1,00

Korrelasjonskoeffisienter større enn 0,25 er å regne som signifikante når antallet deltager er 60, og er satt i *kursiv*

I særlig grad er det en sammenheng mellom resultatet som oppnås på leseforståelsesprøven og antallet bøker som oppgis under soning ($r = 0,42$), men det er også systematiske sammenhenger mellom antallet bøker som oppgis både i frihet og under soning og skårene som ble oppnådd på leseprøvene. Det er en tendens til at leseferdigheter korrelerer noe høyere med antallet bøker som oppgis under soning enn antallet bøker som er i hjemmet, selv om dette ikke er entydig. Det er sannsynligvis en svak tendens til at flinke lesere har en større tendens til å ha bøker tilgjengelig under soning, men korrelasjonene er for svake til at dette er et klart fenomen.

Tabell 6 Korrelasjoner mellom utdanning, forfattergjenkjenning og leseferdigheter (N=63)

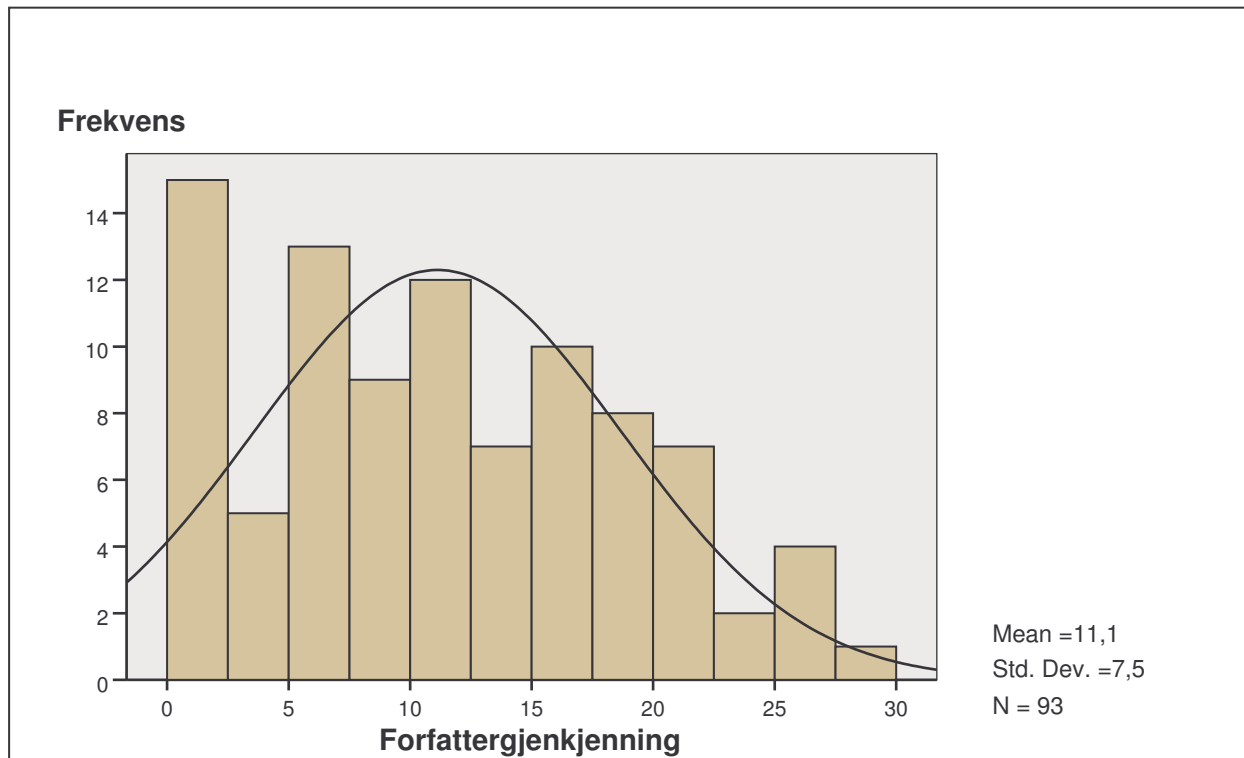
	1	2	3	4	5	6	7	8
1 Fullført utdanning	1,00	0,41	0,12	0,21	0,34	<i>0,31</i>	0,09	0,24
2 Forfattergjenkjenning		1,00	0,36	0,45	0,45	0,53	0,30	0,47
3 Ordkjeder			1,00	0,58	0,30	0,59	0,41	0,59
4 Lesing av nonsens ord				1,00	0,38	0,57	0,31	0,71
5 Leseforståelse					1,00	0,46	0,53	0,35
6 Rettskriving						1,00	0,31	0,69
7 Lesehastighet							1,00	0,46
8 Korrekturlesing								1,00

Korrelasjonskoeffisienter større enn 0,25 er å regne som signifikante når antallet deltager er 60, og er satt i *kursiv*

Tabell 6 fremstiller sammenhengene som er observert mellom mål på fullført utdanning, lesevaner, representert ved forfattergjenkjenningsskåren, og mål på grunnleggende leseferdigheter. Fullført utdanning er i denne sammenhengen basert på en tredelt skala, hvor trinn en er fullført grunnskole, trinn to er fullført videregående opplæring og trinn tre er fag eller grad innen høyere utdanning. Vi ser at testen på forfattergjenkjenning deler varians med fullført utdanning, slik at omfanget av fullført utdanning henger sammen med hvor mange rette svar som blir gitt på testen. Sammenhengen mellom utdanning og grunnleggende leseferdigheter er svakere, og signifikante korrelasjonskoeffisienter ble bare funnet mellom utdanning og leseforståelse ($r = 0,34$) og rettskriving ($r = 0,31$).

Forfattergjenkjenningssprøven kunne gi en maksimumskåre på 30 dersom alle navnene på listen ble korrekt identifisert. Fordelingen over skårer fremgår av Figur 1. Den hyppigst forekommende skåren (modus = 0), ble gitt av 12 av deltagerne, i tillegg til at tre til falt innenfor skårene 1 og 2. Imidlertid er gjennomsnittsskåren (11,1) og median, den skåren som deler antallet deltagere i to like store grupper, sammenfallende (11). Dette gjør at skårene for de resterende deltagere er relativt greit normalfordelt, men med en tendens til forskyvning mot de lavere skårene. Dette skriver seg fra at en relativt stor andel av deltagerne ikke hadde noen rette svar på oppgaven. Testleddene skiller også mellom deltagerne, slik at det er å betrakte som et godt måleinstrument uten såkalte "takeffekter" ("alle" eller "ingen" fikk alle rett).

Dersom vi ser på hvor mange prosent som korrekt avgjorde om navnene på listen var forfatter eller ikke, varierte dette mellom 0 (alle som besvarte oppgaven var klar på at vedkommende ikke var forfatter) til 75 % korrekt gjenkjente navnet som en forfatter. Med andre ord skilte de ulike navnene på listen godt. Som mål på indre konsistens mellom leddene i en skala, benyttes Cronbachs α (alfa) (Cronbach & Meehl, 1955). Cronbach s alfa for forfattergjenkjenningsskalaen er 0,97, som er svært høyt. Dette kommer av at alle leddene i prinsippet måler det samme

Figur 1 Fordeling av skårer på forfattergjenkjenningstesten

Lesevaner, representert ved forfattergjenkjenning, korrelerer med flere mål på leseferdigheter (se Tabell 6). Det er derfor grunnlag for å hevde at forfattergjenkjenning har sammenheng med leseferdigheter, og sannsynligvis reflekterer forfattergjenkjenning leseferdigheter på en annen måte enn hva vi får inntrykk av gjennom undersøkelse av bibliotekbruk.

Antall bøker deltagerne har i eie korrelerer også klart med forfattergjenkjenning ($r = 0,43$ for antall bøker i frihet og $0,53$ for antall bøker under soning). Frekvensen av å ha lest romaner under soning og i frihet korrelerte også signifikant med forfattergjenkjenning ($r = 0,28$ og $0,37$ respektivt). Testprosedyren er derfor sannsynligvis et godt mål også på lesevaner. Antall bøker er imidlertid bare moderat korrelert med lesetekniske ferdigheter (r 's $< 0,40$), bortsett

fra at antallet bøker den innsatte har tilgjengelig under soning viser en klar sammenheng med leseforståelse ($r = 0,49$).

Utdanningsnivå korrelerer også signifikant med forfattergjenkjenning. Dette burde ikke være overraskende, men bekrefter at skalaen har egenskaper som gjør at den måler relevante sider ved leseferdigheter. De sterkeste korrelasjonene ble fremvist mellom forfattergjenkjenning og sentrale mål på leseferdigheter, mens den høyeste korrelasjonen ($r = 0,53$) ble funnet med rettskriving. I tillegg ble det også fremvist signifikante korrelasjoner med ortografisk avkodning (ordkjeder og korrekturlesing), leseforståelse og fonologisk avkodning. Svakest sammenheng ble det funnet mellom forfattergjenkjenning og lesehastighet.

Dette gir at mål på at skalaen ikke utelukkende måler lesevaner. Også andre variabler kan utgjøre faktorer som både kan ha betydning for og ligge til grunn for utdanning og utvikling av lesevaner.

6 Diskusjon

Denne rapporten beskriver noen aspekter av lesevaner blant innsatte i Bergen fengsel og hvordan disse kan forstås i lys av utdanningsbakgrunn og leseferdigheter. For en del av de innsatte blir lesing en aktivitet som øker i frekvens ved soning. I særlig grad leses aviser markert hyppigere, men også mer krevende lesestoff, som romaner, blir også jevnlig benyttet av innsatte. Mer enn dobbelt så mange oppgir at de jevnlig leser romaner under soning sammenlignet med i frihet.

Biblioteket blir hyppig brukt av en stor del av de innsatte. Hele ni av ti rapporterer at de bruker biblioteket under soning, mot om lag syv av ti i frihet. Tar vi høyde for at de som ikke har svart på spørsmålet heller ikke benytter biblioteket, er det tre av fire innsatte som bruker biblioteket noenlunde regelmessig, det vil si mer enn en gang per måned. Mindre enn halvparten av deltagerne oppgir en tilsvarende bibliotekbruk i frihet. Det fremkommer imidlertid også at en stor del av deltagerne ikke bruker biblioteket til å skaffe seg tilgang til litteratur. Om lag av halvparten av deltagerne oppgir å ha lånt bøker på biblioteket i løpet av de siste fire ukene, noe som innebærer at det er et stort antall innsatte som ikke benytter lånemulighetene som biblioteket byr på. Biblioteket utgjør med andre ord en arena som er hyppig besøkt under soning, men hvor det er andre motiv enn lesing/litterære aktiviteter som er viktig for besøket. Tall fra SSB undersøkelse om bibliotekbruk viser også at i befolkningen for øvrig er avislesing en aktivitet som forekommer i stor grad. Trettisju prosent av de som

besøkte folkebiblioteket siste året benyttet bibliotekbesøket til å lese aviser, tegneserier, blader og tidsskrifter. Det er særlig aldersgruppen 16-24 år og 25-44 år som utmerker seg her, hvorav vel 40 % benyttet bibliotekbesøket til slike leseaktiviteter. Tilsvarende tall for 3-11 måneder siden og 1-3 år siden er henholdsvis 15 % og 13 %. For vel en femtedel er det 6 år eller mer siden de sist besøkte folkebiblioteket (Buskoven, 2006).

AMB-utvikling viser til at den gjennomsnittsinnsatte låner 86 bøker og AV-medium per år ved bibliotekavdelingene i fengsel i Norge. Dette er langt høyere enn tilsvarende tall for befolkningen for øvrig, hvor gjennomsnittet er oppgitt til 5,4 bøker per år (ABM-utvikling, 2005; Buskoven, 2007). Imidlertid utgjør utlån av faglitteratur en vesentlig del av utlånene som rapporteres for fengselsbibliotekene, og særlig fremtrer utlån ved Ullersmo med et svært høyt antall utlån i denne kategorien. Det er stor sannsynlighet for at deltagerne i vår undersøkelse ikke inkluderte lesing av faglitteratur og skolebøker i sine rapporter av leseaktiviteter, siden det som blir oppgitt ikke står i forhold til hvor mange som deltar i opplæringstilbudet i Bergen fengsel. Om vi tar utgangspunkt i skjønnlitterære utlån, tilsier tallene i ABM-utvikling sin rapport et gjennomsnitt på 30 bøker per år. Selvrappporter fra deltagerne i denne studien tilsier et gjennomsnitt på om lag 46 bøker i løpet av et år blant de som oppgir at de låner bøker på biblioteket. Dette innebærer at dette utvalget sannsynligvis har en noe høyere leseaktivitet enn hva som er tilfellet for den gjennomsnittsinnsatte i Norge.

Om lag tre av fire oppgir at de leser avisen daglig, og det er sannsynlig at dette utgjør en del av bibliotekbruken. Hyppigere bruk av biblioteket utgjør imidlertid et potensial for styrking av leseaktivitetene under soning. Når halvparten oppgir å ha lånt bøker, er det grunn til å anta at mer enn halvparten av de innsatte ikke låner bøker i vesentlig grad eller ikke leser noe mer enn avisen. Høigård (referert i Nordby, 2007) ser biblioteket og bøkene som tidsfordriv og flukt fra følelsen av tunghet og meningsløshet, og de gir uttrykk for at biblioteket er det viktigste som finnes i dagens fengsel. Rødland mener i tillegg at biblioteket kan gjøre bot for skade som fengselsoppholdet gir gjennom å bidra med felles referanserammer med folk utenfor murene (ibid. 2007). Bøker kan også gi de innsatte nye tanker. I så fall kan bruken av litteratur under soning være en viktig målsetting i seg selv, i tillegg til de direkte virkninger det kan ha for utvikling av leseferdigheter og leseerfaringer.

Er det grunnlag for å anta at soningen i seg selv endrer de innsattes lesevaner? Fra tabell 1 og 2 ser vi at det er en økning på mellom 25 og 30 % i omfang av leseaktiviteter under soning

sammenlignet med i frihet. Om lag dobbelt så mange oppgir at de leser mer omfattende litteratur (romaner) hyppig (mer enn en gang per uke) under soning, sammenlignet med hva de oppgir som vanlig i frihet. Det er særlig kategoriene aviser og underholdningslitteratur som viser endringer i lesefrekvens, mens endringene er mindre for faglitteratur. Det er en mulighet for at noen av deltagerne kan ha tolket spørsmålet om faglitteratur som *fritidslesing* av fagbøker, siden svarfrekvensen for denne kategorien ikke står i forhold til antallet deltagere som deltar i undervisning under soningen.

Det ble funnet en relativt høy korrelasjon mellom antallet bøker den innsatte oppgir å ha tilgjengelig under soning og i frihet. Dette innebærer at en stor del av variasjonen i antallet bøker de innsatte har under soning kan forklares på grunnlag av hvor mange bøker de har hjemme. De som har tilgang til bøker hjemme, skaffer seg også litteratur under soning. Med andre ord, det er i hovedsak de som er interessert i å lese til vanlig som også leser under soning. Dette innebærer sannsynligvis at det er de som i utgangspunktet leser som utvider til en mer omfattende leseaktivitet under soning, mens de som har en begrenset leseaktivitet i frihet, fortsetter med sine tilvante atferdsmønster under soning. Det er med andre ord ikke et typisk bilde at deltagere som ikke leser i frihet tar opp dette som en viktig aktivitet under soning, men i større grad vil de som leser nytte anledningen til å lese mer enn de har gjort tidligere.

Innsattes leseferdigheter er, generelt sett, svakere enn hva som er funnet å være funksjonelt i et moderne samfunn (se Asbjørnsen og kolleger, 2007). Selv om dette sannsynligvis ikke er noe som er typisk for innsatte i motsetning til befolkningen for øvrig (Gabrielsen, 2000, 2005), er det likevel grunnlag for å diskutere mulighetene for å øke leseaktivitetene blant de innsatte, først og fremst for å bedre leseferdighetene og derved grunnlaget for å ta mer utdanning. Dersom vi tar utgangspunkt i påstanden fra Rødland (referert i Nordby 2007), at lesing kan gjøre bot for skade som fengselsoppholdet gir gjennom å bidra med felles referanserammer med folk utenfor murene, og at bøker også kan gi de innsatte nye tanker, gir dette ytterligere begrunnelse for å oppmuntre til økt leseaktivitet og bruk av bibliotekjenestene. Det blir imidlertid et empirisk spørsmål om disse målsettingen kan oppnås gjennom satsing på leseaktiviteter blant de innsatte, og vi har per i dag ingen undersøkelser som kan bekrefte eller avkrefte disse påstandene. Det er imidlertid satt i gang et lesestimuleringsprosjekt ved fengselsbiblioteket i Oslo under Deichmanske bibliotek (personlig kommentar, Rødland, 2007). Prosjektet innebærer ulike lesestimulerende tiltak,

som forfatterbesøk, bokkafe, litteraturquiz og lesegruppe. Prosjektet blir videreført i 2007, men det foreligger per i dag ikke en evalueringsundersøkelse som kan si noe om hvilke effekter et slikt tiltak har for leseaktivitetene blant innsatte.

7 Oppsummering og konklusjon

I et debattinnlegg 27.07.07 på <http://www.utdanning.ws/> peker kunnskapsminister Øystein Djupedal på viktigheten av å styrke voksnes muligheter til opplæring (Djupedal, 2007). Det trekkes frem at innsatte i fengsel er en gruppe voksne som har store opplæringsbehov. Videre vises det til at i 2007 ble fengselsopplæringen styrket med i overkant av 20 millioner kroner, dette både som følge av utvidet soningskapasitet, men også for at flere innsatte skal få tilbud om opplæring. Opplæring i vid forstand bør også omfatte bruk av biblioteket, og i St.meld.nr 27 (2004-2005) fremheves det at bibliotekene er en viktig kilde til utdanning (s 30). Som nevnt i en tidligere rapport fra samme studie i Bergen fengsel, er et godt utbygd bibliotek en viktig støttestruktur for legge til rette for å bedre lese- og skriveferdighetene til innsatte (Asbjørnsen, Manger, og Jones 2007). Det går frem av rapporten som nå oppsummeres at deltagerne generelt oppgir at de har høyere frekvens av lesing under soning enn i frihet. Imidlertid er det holdepunkter for at dette resultatet skyldes at deltagerne som har god tilgang til litteratur og som jevnlig leser i frihet, fortsetter med dette under soning, og benytter litteratur hyppigere enn de ellers ville ha gjort. Økt leseomfang vil være gunstig for utvikling av leseferdighetene, og det er et potensial for økt leseaktivitet blant innsatte Dette fremkommer i første rekke ved at om lag tre av fire oppgir at de sjelden eller aldri leser mer enn avisen (se tabell 1). Tiltak vil i så fall sannsynligvis ha størst effekt om det rettes mot grupper av innsatte som i utgangspunktet har en lav lesefrekvens. Lavterskeltiltak, for eksempel slike som prøves ut ved Deichmanske bibliotek/fengselsbiblioteket i Oslo, vil kunne forventes å skape interesse for litteratur og vil kunne være et godt utgangspunkt for å stimulere til egen lesing.

8 Referanser

- ABM-utvikling. (2005). *Biblioteket. Det normale rommet i fengselet* (No. 14). Oslo: ABM-utvikling.
- Asbjørnsen, A. E., Manger, T., & Jones, L. Ø. (2007). *Innsatte i Bergen fengsel: Leseferdigheter og lesevaner*. Bergen: Fylkesmannen i Hordaland.
- Bandura, A. (2001). *Guide for construction of self-efficacy scales*. Unpublished manuscript.

- Buskoven, N. K. (2006). Undersøkelse om biblioteksbruk. Retrieved 30.07, 2007, from http://www.ssb.no/emner/07/02/30/rapp_200614/
- Buskoven, N. K. (2007). *Undersøkelse om biblioteksbruk* (No. RAPP 2006/14). Oslo-Kongsvinger: : Statistisk sentralbyrå.
- Cronbach, L. J., & Meehl, P. E. (1955). Construct Validity in Psychological Tests. *Psychological Bulletin*, 52, 281-302.
- Djupedal, Ø. (2007). Kunnskapsløft for voksne. Retrieved 30.07, 2007, from http://www.utdanning.ws/templates/udf_14870.aspx
- Eikeland, O.-J., Manger, T., & Diseth, Å. (2006). *Utdanning, utdanningsønske og rett til opplæring*. Bergen, Norge: Fylkesmannen i Hordaland.
- Eriksen, H. R., Ihlebæk, C., & Ursin, H. (1999). A scoring system for subjective health complaints (SCH). *Scandinavian Journal of Public Health*, 27, 63-72.
- Gabrielsen, E. (2000). *Slik Leser voksne i Norge. En kartlegging av leseferdigheten i aldersgruppen 16 – 65 år [Literacy in Norway. Reading skills in age group 16-65 years]*. Stavanger: Senter for leseforskning.
- Gabrielsen, E. (2005). Hvor godt må vi kunne lese for å fungere i dagens samfunn? [How well must we read in today's society?]. *Samfunnsspeilet*, 2, 45-49.
- Handal, G. (1964). *Standpunktprøver i skolen: leseprøve 7. klasse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kirk, J., & Reid, G. (2001). An examination of the relationship between dyslexia and offending in young people and the implications for the training system. *Dyslexia*, 7(2), 77-84.
- Moody, K. C., Holzer, C. E., 3rd, Roman, M. J., Paulsen, K. A., Freeman, D. H., Haynes, M., et al. (2000). Prevalence of dyslexia among Texas prison inmates. *Tex Med*, 96(6), 69-75.
- Nordby, K. J. (2007, 24.06.2007). HEKTA PÅ KRIM - Dette Leser fangene *Verdens Gang*.
- Pugh, D. N. (1994). Revision and further assessments of the Prison Locus of Control Scale. *Psychological Reports*, 74(3, Pt 1), 979-986.
- Rasmussen, K., Almvik, R., & Levander, S. (2001). Attention deficit hyperactivity disorder, reading disability, and personality disorders in a prison population. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*. Vol 29(2) 2001, 186-193.
- Rødland, S. (2007). *Fengselsbiblioteket – en kilde til økt livskvalitet” - prosjekt Oslo fengsel*, avd. A. Oslo, Norge: Deichmanske bibliotek.

- Samuelsson, S., Gustavsson, A., Herkner, B., & Lundberg, I. (2000). Is the frequency of dyslexic problems among prison inmates higher than in a normal population? *Reading and Writing, 13*(3-4), 297-312.
- Samuelsson, S., Herkner, B., & Lundberg, I. (2003). Reading and writing difficulties among prison inmates: A matter of experiential factors rather than dyslexic problems. *Scientific Studies of Reading, 7*(1), 53-73.
- Samuelsson, S., & Lundberg, I. (2003). The impact of environmental factors on components of reading and dyslexia. *Annals of Dyslexia, 53*, 201-217.
- Shell, D. F., Colvin, C., & Bruning, R. H. (1995). Self-efficacy, attribution, and outcome expectancy mechanisms in reading and writing achievement: Grade-level and achievement-level differences. *Journal of Educational Psychology, 87*(3), 386-398.
- Snowling, M. J., Adams, J. W., Bowyer-Crane, C., & Tobin, V. (2000). Levels of literacy among juvenile offenders: The incidence of specific reading difficulties. *Criminal behaviour and mental health, 10*(4), 229-241.
- Strømsø, H., Hagtvet, B. E., Lyster, S., A. H., & Rygvold, A.-L. (1997). *Lese- og skriveprøve for studenter på høyskole- og universitetsnivå*. Oslo: Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.
- Utdannings- og forskningsdepartementet. (2004-2005). *St.meld. nr. 27, Om opplæringen innenfor kriminalomsorgen. «Enda en vår»*. Oslo: Norge: Utdannings- og forskningsdepartementet.
- Ward, M. F., Wender, P. H., & Reimherr, F. W. (1993). The Wender Utah Rating Scale: An aid in the retrospective diagnosis of childhood attention deficit hyperactivity disorder. *American Journal of Psychiatry, 150*(6), 885-890.

ISBN 978-82-92828-03-8